

Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA
HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
prednesené 27. apríla 2017¹

Spojené veci C-168/16 a C-169/16

**Sandra Nogueira,
Victor Perez-Ortega,
Virginie Mauguit,
Maria Sanchez-Odogherty,
José Sanchez-Navarro**
proti
Crewlink Ltd (C-168/16)
a
Miguel José Moreno Osacar
proti
Ryanair, predtým Ryanair Ltd (C-169/16)

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons, Belgicko)]

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Nariadenie (ES) č. 44/2001 – Súdna spolupráca v občianskych veciach – Súdna právomoc – Článok 19 – Právomoc vo veciach individuálnych pracovných zmlúv – Súd príslušný podľa obvyklého miesta výkonu pracovnej zmluvy – Odvetvie leteckej dopravy – Palubná posádka – Nariadenie (EHS) č. 3922/91 – Pojem „domáca základňa““

I. Úvod

1. Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons, Belgicko) položil Súdnemu dvoru dve prejudiciálne otázky takmer rovnakého znenia, týkajúce sa výkladu článku 19 bod 2 nariadenia (ES) č. 44/2001².

2. Tieto otázky boli položené v rámci dvoch sporov medzi na jednej strane pani Sandrou Nogueirovou, pánom Victorom Perezom-Ortegom, pani Virginie Mauguitovou, pani Mariou Sanchezovou-Odoghertyovou, pánom Joséom Sanchezom-Navarrom (vec C-168/16) a na druhej strane pánom Miguelom Joséom Morenom Osacarom (vec C-169/16) (ďalej len spolu „odvolatelia“) a spoločnosťami Crewlink Ltd (vec C-168/16) a Ryanair, predtým Ryanair Ltd (vec C-169/16), bývalými zamestnávateľmi odvolateľov vo veci podmienok zamestnania a prepúšťania, ktoré títo zamestnávatelia uplatňovali voči odvolateľom.

¹ Jazyk prednesu: francúzština.

² Nariadenie Rady z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Ú. v. ES L 12, 2001, s. 1; Mim. vyd. 19/004, s. 42).

3. V tomto štádiu sporov vo veci samej sa účastníci konania nezhodujú v otázke určenia členského štátu, ktorého súdy sú medzinárodne príslušné rozhodovať o tomto spore podľa nariadenia č. 44/2001.

4. Vnútroštátny súd sa so zreteľom na špecifický kontext medzinárodnej leteckej dopravy cestujúcich, v ktorom môže byť od zamestnancov požadovaný výkon ich práce na území viacerých členských štátov, pýta Súdneho dvora na výklad pojmu „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“, ktorý je uvedený v článku 19 bod 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001.

5. Z dôvodov uvedených nižšie navrhujem, aby Súdny dvor uplatnil svoju ustálenú judikatúru týkajúcu sa pracovných zmlúv vykonávaných na území viacerých členských štátov, rozvinutú v rámci Bruselského dohovoru³ a Rímskeho dohovoru⁴, a teda aby rozhodol, že toto miesto sa nachádza v mieste, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi.

II. Právny rámec

A. Nariadenie č. 44/2001

6. Na úvod uvádzam, že relevantné ustanovenia nariadenia č. 44/2001 citované nižšie neboli zmenené v období medzi prijatím tohto nariadenia a dátumom, keď došlo k relevantným skutkovým okolnostiam sporov vo veci samej.

7. Odôvodnenie 13 nariadenia č. 44/2001 stanovuje:

„V oblasti poistenia, spotrebiteľských zmlúv a pracovnoprávných vzťahov by slabší účastník mal byť chránený normami právomoci, ktoré lepšie chránia jej [jeho – *neoficiálny preklad*] záujmy než všeobecné normy právomoci“.

8. Oddiel 5 kapitoly II tohto nariadenia, s názvom „Právomoc vo veciach individuálnych pracovných zmlúv“, obsahuje články 18 až 21 tohto nariadenia.

9. Článok 18 ods. 1 nariadenia č. 44/2001 stanovuje, že vo veciach individuálnych pracovných zmlúv sa právomoc určí podľa tohto oddielu bez vplyvu na článok 4 a článok 5 bod 5 tohto nariadenia.

10. Článok 19 uvedeného nariadenia uvádza:

„Zamestnávateľa s bydliskom v členskom štáte možno žalovať:

1. na súdoch členského štátu, v ktorom má bydlisko, alebo
2. v inom členskom štáte:
 - a) na súdoch podľa miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu alebo na súdoch podľa miesta, kde naposledy prácu vykonával, alebo
 - b) ak zamestnanec prácu nevykonáva alebo nevykonával obvykle v jednej krajine, na súdoch podľa miesta, kde sa nachádza alebo nachádzala prevádzkareň, ktorá zamestnanca najala.“

³ Dohovor z 27. septembra 1968 o súdnej právomoci a výkone rozhodnutí v občianskoprávných a v obchodných veciach (Ú. v. ES L 299, 1972, s. 32, ďalej len „Bruselský dohovor“).

⁴ Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky, otvorený na podpis v Ríme 19. júna 1980 (Ú. v. EÚ C 169, 2005, s. 10, ďalej len „Rímsky dohovor“). Navrhнем Súdnemu dvoru analogicky uplatniť judikatúru, ktorá sa týka tohto dohovoru: pozri body 73 až 80 týchto návrhov.

11. Článok 21 nariadenia č. 44/2001 stanovuje:

„Od ustanovení tohto oddielu sa možno odchýliť len dohodou o voľbe právomoci:

1. dojednanou po vzniku sporu, alebo
2. ktorá umožní zamestnancovi začať konanie na iných súdoch, než tých, ktoré sú uvedené v tomto oddiele.“

B. Nariadenie (EHS) č. 3922/91

12. Toto nariadenie (EHS) č. 3922/91⁵ sa podľa jeho článku 1 ods. 1 „uplatňuje pri harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti bezpečnosti civilného letectva“, ktoré sa týkajú „prevádzky a údržby lietadiel“ a „osôb a organizácií zapojených do týchto úloh“.

13. Príloha III nariadenia č. 3922/91 s názvom „Spoločné technické požiadavky a administratívne postupy uplatňované v obchodnej leteckej doprave“ bola zavedená pozmeňujúcim a doplňujúcim nariadením (ES) č. 1899/2006⁶.

14. Táto príloha III obsahuje článok Q s názvom „Obmedzenie času letu, času v službe a požiadavky na odpočinok“. V rámci tohto článku Q, ustanovenie OPS 1.1095 bod 1.7 definuje pojem „domáca základňa“ nasledovne:

„Miesto, ktoré členovi posádky určí prevádzkovateľ. Z tohto miesta člen posádky bežne začína a končí službu alebo sériu služieb a prevádzkovateľ za normálnych podmienok nie zabezpečí [nie je povinný zabezpečiť – *neoficiálny preklad*] danému členovi posádky ubytovanie.“

15. Ustanovenie OPS 1.1090 v bode 3.1 okrem toho spresňuje, že prevádzkovateľ určí domácu základňu pre každého člena posádky.

16. Uvedená príloha III bola dvakrát nahradená, a síce nariadeniami (ES) č. 8/2008⁷ a (ES) č. 859/2008⁸, avšak bez toho, aby tým došlo k zmene znenia vyššie citovaných ustanovení.

C. Nariadenie (ES) č. 883/2004

17. V hlave II s názvom „Určenie príslušnosti právnych predpisov“, článok 11 ods. 1 nariadenia č. (ES) č. 883/2004⁹ stanovuje:

„Osoby, na ktoré sa toto nariadenie vzťahuje, podliehajú právnym predpisom len jedného členského štátu. Tieto právne predpisy sa určia v súlade s touto hlavou.“

5 Nariadenie Rady zo 16. decembra 1991 o harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti civilného letectva (Ú. v. ES L 373, 1991, s. 4; Mim. vyd. 07/001, s. 348).

6 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady z 12. decembra 2006, ktorým sa mení a doplňa nariadenie č. 3922/91 (Ú. v. EÚ L 377, 2006, s. 1).

7 Nariadenie Komisie z 11. decembra 2007, ktorým sa mení a doplňa nariadenie č. 3922/91 (Ú. v. EÚ L 10, 2008, s. 1).

8 Nariadenie Komisie z 20. augusta 2008, ktorým sa mení a doplňa nariadenie č. 3922/91 (Ú. v. EÚ L 254, 2008, s. 1).

9 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady z 29. apríla 2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia (Ú. v. EÚ L 166, 2004, s. 1; Mim. vyd. 05/005, s. 72).

18. Článok 11 ods. 5 nariadenia č. 883/2004, ktorý bol vložený nariadením (EÚ) č. 465/2012¹⁰, spresňuje:

„Činnosť člena letovej posádky alebo palubného sprievodcu, ktorý poskytuje služby v oblasti osobnej alebo nákladnej leteckej dopravy, sa má považovať za činnosť vykonávanú v členskom štáte, v ktorom sa nachádza domáca základňa, ako sa vymedzuje v prílohe III k nariadeniu [č. 3922/91].“

19. Spresňujem, že táto zmena sa neuplatňuje *ratione temporis* na okolnosti sporov vo veci samej.

III. Spory vo veci samej a prejudiciálne otázky

20. Spoločnosť Ryanair je spoločnosťou založenou podľa írskeho práva, ktorej sídlo sa nachádza v Írsku a ktorá pôsobí v odvetví medzinárodnej leteckej dopravy cestujúcich.

21. Spoločnosť Crewlink (vec C-168/16) je spoločnosťou založenou podľa írskeho práva, ktorej sídlo sa nachádza v Írsku a ktorá sa špecializuje na nábor a školenie palubného personálu pre letecké spoločnosti.

22. Všetky pracovné zmluvy uzatvorené medzi spoločnosťou Crewlink a odvolateľmi vo veci C-168/16 stanovovali, že pracovník bude vyslaný do spoločnosti Ryanair ako palubný sprievodca.

23. Pani Sandra Nogueirová (vec C-168/16) je portugalská štátna príslušníčka. Od 8. októbra 2009 bola zamestnaná spoločnosťou Crewlink ako letuška na základe pracovnej zmluvy na dobu určitú uzatvorenú na tri roky. Dňa 4. apríla 2011 podala výpoveď.

24. Pán Victor Perez-Ortega (vec C-168/16) je španielsky štátny príslušník. Spoločnosť Crewlink ho zamestnala ako stevarda na základe pracovnej zmluvy na dobu určitú uzatvorenú na tri roky a podpísanú v Porto (Portugalsko). Výpoveď podal 15. júna 2011.

25. Pani Virginie Mauguitová (vec C-168/16) je belgická štátna príslušníčka. Spoločnosť Crewlink ju zamestnala ako letušku na základe pracovnej zmluvy na dobu určitú uzatvorenú na tri roky a podpísanú v Dubline (Írsko). Bola prepustená 24. júna 2011.

26. Pani Maria Sanchezová-Odoghertyová (vec C-168/16) je španielskou štátnou príslušníčkou. Od 1. apríla 2010 bola zamestnaná spoločnosťou Crewlink ako letuška na základe pracovnej zmluvy na dobu určitú uzatvorenú na tri roky. Dňa 20. júna 2011 podala výpoveď.

27. Pán José Sanchez-Navarro (vec C-168/16) je španielsky štátny príslušník. Spoločnosť Crewlink ho zamestnala 8. októbra 2009 ako stevarda na základe pracovnej zmluvy na dobu určitú uzatvorenú na tri roky, podpísanú v Dubline. Bol prepustený 10. novembra 2011.

28. Pán Miguel José Moreno Osacar (vec C-169/16) je španielsky štátny príslušník. Dňa 21. apríla 2008 uzavrel so spoločnosťou Ryanair pracovnú zmluvu na miesto „cabin services agent“ (palubný sprievodca). Pracovať začal 1. mája 2008. Výpoveď podal 16. júna 2011.

29. Všetky pracovné zmluvy uzatvorené medzi odvolateľmi na jednej strane a spoločnosťami Crewlink a Ryanair na druhej strane (ďalej len spolu „sporné pracovné zmluvy“) boli vypracované v angličtine.

¹⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2012, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie č. 883/2004 a nariadenie č. 987/2009, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia č. 883/2004 (Ú. v. EÚ L 149, 2012, s. 4).

30. V zmysle týchto zmlúv úlohy odvolateľov zahŕňali najmä bezpečnosť, starostlivosť, pomoc a kontrolu cestujúcich, asistenciu pri nástupe do lietadla, predaj na palube lietadla a čistenie interiéru lietadla.

31. Sporné pracovné zmluvy uvádzali, že boli vypracované podľa írskeho práva.

32. Tieto pracovné zmluvy okrem toho obsahovali doložku o voľbe súdu, priznávajúcu právomoc írskym súdom. Podľa vnútroštátneho súdu však túto doložku nemožno namietat' voči odvolateľom podľa článku 21 nariadenia č. 44/2001.

33. Tieto pracovné zmluvy ďalej uvádzali, že práca odvolateľov sa považovala za prácu vykonávanú v Írsku vzhľadom na skutočnosť, že odvolatelia vykonávali svoje úlohy na palube lietadiel zaregistrovaných v Írsku.

34. Vnútroštátny súd však v tomto smere zdôrazňuje, že lietadlá, na palube ktorých odvolatelia vykonávali svoju prácu, mali základňu v Charleroi (Belgicko) a že v tomto smere nie je podstatné, že tieto lietadlá boli zaregistrované v Írsku.

35. Sporné pracovné zmluvy označovali letisko v Charleroi ako domácu základňu (home base) odvolateľov, ale zároveň umožňovali zamestnávateľom presunúť ich na iné letisko. Je však nesporné, že podľa týchto zmlúv bolo letisko v Charleroi jedinou domácou základňou odvolateľov.

36. Odvolatelia boli podľa zmluvy povinní mať bydlisko menej než jednu hodinu cesty od ich domácej základne, na základe čoho mali počas výkonu týchto pracovných zmlúv bydlisko v Belgicku.

37. Všetci odvolatelia začínali a končili svoj pracovný deň na letisku v Charleroi. Konkrétnejšie, zo zistení, ktoré vykonal vnútroštátny súd, vyplýva, že:

- odvolatelia dostávali svoje inštrukcie na letisku v Charleroi, prezretím si intranetu zamestnávateľov;
- odvolatelia odlietali vždy z letiska v Charleroi do konkrétnej destinácie;
- z tohto cieľového letiska sa vrátili vždy späť do Charleroi, a
- pokiaľ bolo v rámci jedného dňa určených viacero odletov a príletov, rotačné cykly v rámci Európy boli uskutočňované vždy s odletom zo Charleroi a príletom do Charleroi na konci dňa.

38. Spoločnosť Ryanair (vec C-169/16) vyvrátila každú zmienku o pobočke založenej v Belgicku, ale priznala, že v Belgicku mala k dispozícii kanceláriu (crewroom).

39. Spoločnosť Crewlink (vec C-168/16) pred vnútroštátnym súdom uviedla, že v Belgicku nemala pobočku alebo kanceláriu, z ktorej by bola práca organizovaná, a že inštrukcie týkajúce sa práce odvolateľov boli vydávané z kancelárií umiestnených v Írsku. Tento vnútroštátny súd však spresňuje, že spoločnosť Crewlink na pojednávaní pripustila, že v Belgicku mala k dispozícii spoločnú kanceláriu so spoločnosťou Ryanair nazývanú „crewroom“.

40. Odvolatelia sa v prípade práceneschopnosti museli dostaviť na letisko v Charleroi na účely vyplnenia formulára, ktorý bol následne zaslaný do „head office“ ich zamestnávateľa v Dubline.

41. V prípade disciplinárneho problému bol zamestnanec predvolaný na prvé stretnutie s členom riadiaceho personálu do sály posádky na letisku v Charleroi. Nasledujúce štádiá disciplinárneho konania boli vedené z Dublina.

42. Odvolatelia sa domnievajú, že ustanovenia írskeho práva uplatňované spoločnosťami Crewlink a Ryanair na ich pracovnoprávny vzťah sú menej výhodné ako ustanovenia belgického práva. Medzi odvolateľmi a Írskom však neexistuje žiadna väzba, keďže odvolatelia tam nikdy nemali bydlisko, nepracovali tam a niektorí z nich boli v Írsku iba raz na účely podpísania svojej pracovnej zmluvy a otvorenia bankového účtu.

43. Odvolatelia súdiac, že spoločnosti Crewlink a Ryanair boli povinné dodržiavať a uplatňovať ustanovenia belgického práva a domnievajú sa, že belgické súdy sú príslušné rozhodnúť o ich návrhu, podali 8. decembra 2011 žaloby na Tribunal du travail de Charleroi (Pracovnoprávny súd Charleroi, Belgicko) s cieľom dosiahnuť, pri uplatnení ustanovení belgického pracovného práva, odsúdenie zamestnávateľov na zaplatenie sumy ohodnotenej pre každého z odvolateľov na predbežnú výšku 20 000 eur, pozostávajúcu z nevyplatennej mzdy, príplatkov za nočnú prácu, sumy za prácu nadčas, náhrady cestovných výdavkov, výdavkov spojených s nákupom, užívaním a čistením uniformy, výdavkov na školenie, náhrady škody a úrokov v protihodnote stravných poukážok, zo sumy zodpovedajúcej rozdielu medzi zaručenou mzdou a mzdou skutočne vyplatenou, ako aj z náhrady mzdy za dovolenku.

44. Pani Virginie Mauguit a pán José Sanchez-Navarro, ktorí boli prepustení spoločnosťou Crewlink (vec C-168/16), sa okrem toho domáhajú zaplatenia náhrady z dôvodu nedodržania výpovednej lehoty, vo výške 3-mesačnej mzdy.

45. Spoločnosti Crewlink a Ryanair sa naproti tomu domnievajú, že na rozhodovanie o týchto sporoch sú príslušné írske súdy.

46. Tribunal du travail de Charleroi (Pracovnoprávny súd Charleroi) dvoma rozsudkami vyhlásenými 4. novembra 2013 rozhodol, že súdy Belgicka nie sú príslušné rozhodnúť o týchto návrhoch.

47. Odvolatelia podali 28. novembra 2013 odvolanie proti týmto rozsudkom, uvádzajúc najmä, že belgické súdy sú príslušné rozhodnúť o sporoch vo veci samej na základe článkov 18 až 21 nariadenia č. 44/2001 a že belgické právo upravuje pracovnoprávne vzťahy, o aké ide vo veci samej, pri uplatnení článku 6 Rímskeho dohovoru.

48. Vnútroštátny súd sa domnieva, že existuje pochybnosť v súvislosti s výkladom článku 19 bod 2 nariadenia č. 44/2001 a konkrétnejšie s výkladom pojmu „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ vzhľadom na špecifiká odvetvia leteckej dopravy.

49. Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons) v tomto kontexte rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku vo veci C-168/16 a prejudiciálnu otázku vo veci C-169/16, ktoré majú takmer rovnaké znenie:¹¹

„Má sa vzhľadom na:

- požiadavky predvídateľnosti riešení a právnej istoty, na základe ktorých boli prijaté pravidlá v oblasti súdnej právomoci a výkonu rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, ako boli vypracované v [Bruselskom dohovore], ako aj v nariadení č. 44/2001 [...],

¹¹ Spresňujem, že táto formulácia spája otázku položenú vo veci C-168/16 a otázku položenú vo veci C-169/16. Jediný rozdiel medzi týmito dvomi otázkami, ktorý sa odráža v preformulovanej otázke, sa týka okolnosti, že odvolatelia vo veci C-168/16 sú spoločnosťou Ryanair poskytnutí k dispozícii, zatiaľ čo odvolateľ vo veci C-169/16 je zamestnaný priamo spoločnosťou Ryanair. Táto okolnosť však nie je relevantná na účely odpovede na položenú otázku: pozri bod 108 týchto návrhov.

- špecifiká spojené so sektorom európskej leteckej dopravy, v rámci ktorého členovia posádky, [ktorí boli leteckej spoločnosti poskytnutí k dispozícii alebo ich zamestnávala] letecká spoločnosť, ktorej sídlo je [na území jedného členského štátu],... denne prelietavajú územie Európskej únie z domácej základne, ktorá sa môže nachádzať, ako v prejednávanej veci, [na území iného členského štátu],
- špecifiká vlastné [sporom vo veci samej],
- kritérium vyvodené z pojmu ‚domáca základňa‘ [definovanom v prílohe III nariadenia č. 3922/91, v znení zmien a doplnení nariadenia č. 1899/2006] použitom v nariadení č. 883/2004 na určenie právnej úpravy sociálneho zabezpečenia uplatniteľnej na členov letovej posádky a palubných sprievodcov od [28. júna 2012],
- výklad odvodený z judikatúry rozvinutej [Súdnym dvorom],

pojem ‚obvyklé miesto výkonu pracovnej zmluvy‘, ako je uvedený v článku 19 bode 2 nariadenia [č. 44/2001], vykladať ako porovnateľný s pojmom ‚domáca základňa‘[.] ktorý je definovaný v prílohe III nariadenia č. 3922/91 [zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006] ...,

a to na účely určenia [členského štátu], na území ktorého zamestnanci obvykle vykonávajú svoju prácu, pokiaľ títo zamestnanci [sú ako členovia posádky poskytnutí k dispozícii leteckej spoločnosti alebo ako zamestnanci] spoločnosti podriadenej právu jedného z [členských štátov a] uskutočňujúcej medzinárodnú leteckú dopravu cestujúcich na celom území [Únie],

keďže tento hraničný ukazovateľ, vyvodený z ‚domácej základne‘, ktorá je vnímaná ako ‚skutočné centrum pracovnoprávneho vzťahu‘ v rozsahu, v akom na tomto mieste všetci zamestnanci systematicky začínajú a končia svoj pracovný deň, pričom si tam organizujú svoju dennú prácu a v blízkosti ktorého sa počas trvania zmluvných vzťahov... skutočne usadili, má súčasne najužšiu väzbu s [členským] štátom a zabezpečuje najadekvátnejšiu ochranu najslabšej strane v zmluvnom vzťahu?“

IV. Konanie pred Súdnym dvorom

50. Návrhy na začatie prejudiciálneho konania boli podané do kancelárie Súdneho dvora 25. marca 2016.

51. Písomné pripomienky predložili odvolatelia, spoločnosť Ryanair, belgická vláda, francúzska, holandská a švédka vláda, ako aj Európska komisia.

52. Na pojednávaní z 2. februára 2017 predniesli svoje pripomienky odvolatelia, spoločnosti Crewlink a Ryanair, belgická vláda, Írsko, francúzska a švédka vláda, ako aj Komisia.

V. Analýza

53. Vnútroštátny súd sa svojou otázkou Súdneho dvora pýta, či sa článok 19 bod 2 nariadenia č. 44/2001 má vykladať v tom zmysle, že v prípade zamestnanca pracujúceho v odvetví medzinárodnej leteckej dopravy ako člen palubnej posádky môže byť „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ porovnateľné s „domácou základňou“, tak ako je definovaná v prílohe III nariadenia č. 3922/91, zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006.

54. Podľa mojich informácií Súdny dvor ešte nemal príležitosť vykladať článok 19 bod 2 nariadenia č. 44/2001 v takom kontexte, o aký ide vo veci samej, teda týkajúcom sa zamestnanca pracujúceho v odvetví medzinárodnej leteckej dopravy a vykonávajúceho svoju pracovnú zmluvu na území viacerých členských štátov.

55. Rôzne odpovede však možno nájsť v judikatúre Súdneho dvora týkajúcej sa výkonu pracovnej zmluvy na území viacerých štátov, a to tak v rámci Bruselského dohovoru (hlava A), ako aj, analogicky, v rámci Rímskeho dohovoru (hlava B) a tieto odpovede bude možné účinne použiť v rámci nariadenia č. 44/2001 (hlava C).

56. Pred tým, než pristúpim k opisu týchto odpovedí, pripomínam, že podľa ustálenej judikatúry ustanovenia týkajúce sa pracovných zmlúv, tak v rámci nariadenia č. 44/2001, ako aj v rámci dvoch vyššie citovaných dohovorov, musia byť vykladané s ohľadom na potrebu zabezpečenia vhodnej ochrany zmluvnej strany, ktorá je zo sociálneho hľadiska najslabšia, v tomto prípade zamestnanec.¹²

57. Okrem toho zdôrazňujem, že doložky o volbe právomoci írskych súdov, vložené do sporných pracovných zmlúv, nemožno namietat voči odvolateľom na základe článku 21 nariadenia č. 44/2001, ako to zdôraznil vnútroštátny súd, odvolatelia, francúzska a švédka vláda, ako aj Komisia.

58. Na tieto doložky sa totiž nevzťahuje žiaden z prípadov predpokladaných týmto ustanovením, teda prípad doložky dojednanej po vzniku sporu alebo prípad doložky, ktorá umožní zamestnancovi začať konanie na tých súdoch než tých, ktoré sú uvedené v oddiele 5 kapitoly II tohto nariadenia.

A. Výkon pracovnej zmluvy na území viacerých štátov v rámci Bruselského dohovoru

59. Pred preskúmaním judikatúry Súdneho dvora týkajúcej sa Bruselského dohovoru pripomínam, že v rozsahu, v akom nariadenie č. 44/2001 nahrádza tento dohovor, výklad ustanovení tohto dohovoru podaný Súdny dvorom platí takisto pre ustanovenia uvedeného nariadenia, pokiaľ je možné považovať ustanovenia týchto právnych predpisov za rovnocenné.¹³

60. V tomto smere uvádzam, že článok 19 bod 2 nariadenia č. 44/2001 je formulovaný takmer rovnakým spôsobom ako článok 5 bod 1 druhá a tretia veta Bruselského dohovoru, v znení vyplývajúcom z Dohovoru zo San Sebastiánu.¹⁴

61. Vzhľadom na túto rovnocennosť je podľa odôvodnenia 19 nariadenia č. 44/2001 potrebné zabezpečiť kontinuitu vo výklade týchto dvoch predpisov, ako to uviedli odvolatelia a francúzska vláda.¹⁵

¹² Pokiaľ ide o nariadenie č. 44/2001, pozri odôvodnenie 13 tohto nariadenia, ako aj, najmä a v tomto zmysle, rozsudky z 22. mája 2008, Glaxosmithkline a Laboratoires Glaxosmithkline (C-462/06, EU:C:2008:299, bod 17), z 19. júla 2012, Mahamdia (C-154/11, EU:C:2012:491, body 44 až 46 a 60), ako aj z 10. septembra 2015, Holterman Ferho Exploitatie a i. (C-47/14, EU:C:2015:574, bod 43). Pokiaľ ide o Bruselský dohovor, pozri najmä rozsudky z 13. júla 1993, Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306, body 18 až 20), z 27. februára 2002, Weber (C-37/00, EU:C:2002:122, bod 40) a z 10. apríla 2003, Pugliese (C-437/00, EU:C:2003:219, bod 18). V súvislosti s Rímskym dohovorom pozri najmä a v tomto zmysle rozsudky z 15. marca 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151, body 40 až 42) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C-384/10, EU:C:2011:842, bod 35).

¹³ Rozsudky zo 16. júla 2009, Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, bod 18), z 10. septembra 2015, Holterman Ferho Exploitatie a i. (C-47/14, EU:C:2015:574, bod 38), ako aj zo 16. júna 2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, bod 22).

¹⁴ Dohovor o pristúpení Španielskeho kráľovstva a Portugalskej republiky k Dohovoru o právomoci a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach a k Protokolu o jeho výklade Súdny dvorom, zmenený a doplnený Dohovorom o pristúpení Dánskeho kráľovstva, Írska a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a Dohovorom o pristúpení Helénskej republiky (Ú. v. ES L 285, 1989, s. 1), podpísaný 26. mája 1989 v San Sebastián.

¹⁵ Pozri v tomto zmysle rozsudky zo 16. júla 2009, Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, bod 19) a zo 16. júna 2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, bod 23).

62. Pripomínam, že Bruselský dohovor vo svojom pôvodnom znení neobsahoval osobitné ustanovenia týkajúce sa pracovných zmlúv.¹⁶ Súdny dvor však rozhodol, že spory vyplývajúce z pracovnej zmluvy patria do pôsobnosti tohto dohovoru¹⁷ a že sa na ne konkrétne vzťahuje článok 5 bod 1 tohto dohovoru, podľa ktorého možno žalovaného v zmluvných veciach žalovať na súdoch podľa miesta, na ktorom bol alebo mal byť splnený záväzok, ktorý je predmetom žaloby.¹⁸

63. Súdny dvor ďalej spresnil, že kritérium stanovené v článku 5 bode 1 Bruselského dohovoru sa má v kontexte sporov vzniknutých z pracovnej zmluvy vykladať v tom zmysle, že ide o súd podľa miesta, kde má byť splnený záväzok vo forme vykonanej práce.¹⁹

64. V rozsudku Mulox IBC²⁰ mal Súdny dvor spresniť toto kritérium, pokiaľ ide o výkon pracovnej zmluvy na území viacerých členských štátov.

65. Súdny dvor rozhodol, že v prípade, keď zamestnanec vykonáva svoju prácu na území viacerých zmluvných štátov, toto ustanovenie treba vykladať v tom zmysle, že označuje miesto, „v ktorom alebo z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi“ (bod 24 uvedeného rozsudku).

66. Súdny dvor uviedol v bode 25 uvedeného rozsudku viacero indícií, ktoré môže vnútroštátny súd zohľadniť na účely určenia tohto miesta, a najmä okolnosť, že zamestnanec si plnil svoje pracovné úlohy z kancelárie nachádzajúcej sa v zmluvnom štáte, v ktorom sa usadil, z ktorého vykonával tieto činnosti a kam sa vracal z každej služobnej cesty.

67. Táto judikatúra bola čiastočne kodifikovaná pri uzavretí Dohovoru v San Sebastiáne uvedenom v bode 60 týchto návrhov. Pri tejto príležitosti bol článok 5 bod 1 Bruselského dohovoru totiž doplnený o osobitné pravidlo týkajúce sa pracovných zmlúv a odrážajúce vyššie citovanú judikatúru Súdneho dvora.²¹ Podľa tohto nového pravidla môže byť zamestnávateľ žalovaný na súde podľa miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu, alebo ak zamestnanec obvykle nevykonáva svoju prácu v jednom štáte, na súde podľa miesta, kde sa nachádza alebo nachádzala prevádzkareň, ktorá zamestnanca najala.

68. Súdny dvor bol žiadaný o výklad tohto nového pravidla v kontexte pracovných zmlúv vykonávaných na území viacerých zmluvných štátov.

69. V rozsudku Rutten²² tak Súdny dvor rozhodol, že „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle článku 5 bodu 1 Bruselského dohovoru označuje miesto, v ktorom je skutočné stredisko pracovných činností zamestnanca a v ktorom alebo z ktorého plní podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi (bod 23 uvedeného rozsudku).

70. Súdny dvor v bode 25 uvedeného rozsudku uviedol skutočnosti, ktoré môže vnútroštátny súd vziať do úvahy na účely určenia tohto miesta a najmä okolnosť, že má v tomto štáte kanceláriu, z ktorej organizoval svoju prácu na účet svojho zamestnávateľa a kde sa vracal po každej služobnej ceste do zahraničia.

16 Pozri v tomto smere rozsudok z 26. mája 1982, Ivenel (133/81, EU:C:1982:199, body 12 až 14), ako aj návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Trstenjak vo veci Koelzsch (C-29/10, EU:C:2010:789, body 71 až 73).

17 Rozsudok z 13. novembra 1979, Sanicentral (25/79, EU:C:1979:255, bod 3).

18 Pozri rozsudok z 26. mája 1982, Ivenel (133/81, EU:C:1982:199, bod 7 a nasl.).

19 Pozri v tomto zmysle rozsudky z 15. januára 1987, Shenavai (266/85, EU:C:1987:11, bod 16), z 15. februára 1989, Six Constructions (32/88, EU:C:1989:68, body 14 a 15), ako aj z 13. júla 1993, Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306, bod 17).

20 Rozsudok z 13. júla 1993 (C-125/92, EU:C:1993:306).

21 Pozri v tomto smere rozsudky z 29. júna 1994, Custom Made Commercial (C-288/92, EU:C:1994:268, bod 25) a z 9. januára 1997, Rutten (C-383/95, EU:C:1997:7, body 19 až 21).

22 Rozsudok z 9. januára 1997 (C-383/95, EU:C:1997:7).

71. Rozsudok Weber²³ sa týkal prípadu odlišného od toho, ktorý viedol k prijatiu uvedených rozsudkov Mulox IBC a Rutten, keďže zamestnanec nemal v jednom zo zmluvných štátov k dispozícii kanceláriu, ktorá by predstavovala skutočné stredisko jeho pracovných činností a z ktorej by plnil podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi (bod 48 uvedeného rozsudku).

72. Súdny dvor však rozhodol, že aj za tohto predpokladu ostáva judikatúra Mulox IBC a Rutten relevantná v rozsahu, v akom vyžaduje, pokiaľ ide o pracovnú zmluvu vykonávanú na území viacerých zmluvných štátov, aby sa článok 5 bod 1 Bruselského dohovoru vzhľadom na potrebu určiť miesto, s ktorým má spor najužšiu väzbu na účely určenia súdu, ktorý je najlepšie umiestnený na rozhodnutie vo veci, ako aj zabezpečiť vhodnú ochranu zamestnanca ako najslabšej zmluvnej strany a vyhnúť sa existencii viacerých príslušných súdov, vykladal v tom zmysle, že označuje miesto, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi (bod 49 uvedeného rozsudku).²⁴

B. Výkon pracovnej zmluvy na území viacerých štátov v rámci Rímskeho dohovoru

73. Pred preskúmaním judikatúry, ktorú Súdny dvor rozvinul v rámci Rímskeho dohovoru, je potrebné vysvetliť dôvody, na základe ktorých môže byť táto judikatúra relevantná na účely výkladu Bruselského dohovoru alebo nariadenia č. 44/2001, ako tvrdili odvolatelia, spoločnosť Ryanair, francúzska vláda, ako aj Komisia.

74. Nepochybne tieto nástroje majú odlišný predmet. Rímsky dohovor a nariadenie (ES) č. 593/2008²⁵ sa totiž týkajú určenia štátu, ktorého právo je uplatniteľné na zmluvné záväzky, zatiaľ čo Bruselský dohovor a nariadenie č. 44/2001 sa týkajú určenia štátu, ktorého súdy sú príslušné rozhodovať v sporoch v občianskych a obchodných veciach.

75. Napriek ich odlišným predmetom existuje viacero dôvodov, na základe ktorých možno výklad Rímskeho dohovoru a nariadenia Rím I podaný Súdnym dvorom považovať za relevantný na účely výkladu Bruselského dohovoru a nariadenia č. 44/2001.

76. Po prvé siedme odôvodnenie nariadenia Rím I spresňuje, že vecná pôsobnosť a ustanovenia tohto nariadenia by mali byť zlučiteľné s nariadením č. 44/2001. Preambula Rímskeho dohovoru už v tomto smere spresnila, že tento dohovor mal snahu pokračovať, v oblasti medzinárodného práva súkromného, v práci na harmonizácii práva, ktorá sa začala v rámci Únie, predovšetkým v oblasti právomoci súdov a výkonu rozsudkov.

77. Po druhé Súdny dvor už opakovane podal paralelný výklad týchto nástrojov, a to najmä pokiaľ ide o ustanovenia týkajúce sa pracovných zmlúv obsiahnuté v Rímskom a v Bruselskom dohovore.²⁶

78. Po tretie ustanovenia týkajúce sa pracovných zmlúv obsiahnuté v týchto nástrojoch sledujú rovnaký cieľ, teda zabezpečenie primeranej ochrany zamestnanca ako zmluvnej strany, ktorá je najslabšia.²⁷

²³ Rozsudok z 27. februára 2002 (C–37/00, EU:C:2002:122).

²⁴ Pozri tiež rozsudky z 19. februára 2002, Besix (C–256/00, EU:C:2002:99, bod 38) a z 10. apríla 2003, Pugliese (C–437/00, EU:C:2003:219, bod 19).

²⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I) (Ú. v. EÚ L 177, 2008, s. 6, ďalej len „nariadenie Rím I“).

²⁶ Pokiaľ ide o ustanovenia týkajúce sa pracovných zmlúv obsiahnuté v Rímskom a Bruselskom dohovore, pozri rozsudok z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, body 33, 41, 42 a 45). Čo sa týka ostatných ustanovení, pozri rozsudky zo 7. decembra 2010, Pammer a Hotel Alpenhof (C–585/08 a C–144/09, EU:C:2010:740, body 41 až 43), z 21. januára 2016, ERGO Insurance a Gjensidige Baltic (C–359/14 a C–475/14, EU:C:2016:40, body 40 až 43), ako aj z 28. júla 2016, Verein für Konsumenteninformation (C–191/15, EU:C:2016:612, body 36 až 39).

²⁷ V tomto zmysle pozri rozsudok z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, body 40 až 45).

79. Po štvrté uvádzam, že článok 6 ods. 2 písm. a) a b) Rímskeho dohovoru bol formulovaný takmer v rovnakom znení ako článok 19 bod 2 nariadenia č. 44/2001.²⁸

80. So zreteľom na vyššie uvedené sa domnievam, že judikatúra Súdneho dvora týkajúca sa výkladu článku 6 ods. 2 písm. a) a b) Rímskeho dohovoru musí byť zohľadnená na účely výkladu článku 19 bodu 2 nariadenia č. 44/2001.

81. Súdny dvor podal výklad článku 6 ods. 2 písm. a) a b) Rímskeho dohovoru najmä v rozsudkoch Koelzsch a Voogsgeerd²⁹. Tieto rozsudky, týkajúce sa, prvý z nich zamestnancov pracujúcich v odvetví cestnej dopravy a druhý zamestnancov pracujúcich v odvetví námornej dopravy, majú osobitnú relevantnosť v prejednávanych veciach, ktorá sa vzťahuje na zamestnancov pracujúcich v odvetví leteckej dopravy.

82. Súdny dvor, zaoberajúci sa prípadom, keď je pracovná zmluva vykonávaná na území viacerých štátov, rozhodol, že článok 6 ods. 2 Rímskeho dohovoru stanovil hierarchiu medzi kritériami, ktoré sa musia zohľadniť pri určení rozhodného práva pracovnej zmluvy.³⁰ S ohľadom na cieľ ochrany zamestnanca totiž kritérium štátu, v ktorom zamestnanec „obvykle vykonáva prácu“, stanovené v odseku 2 písm. a) článku 6 tohto dohovoru, treba vykladať extenzívne, zatiaľ čo kritérium miesta, kde sa nachádza „prevádzkareň, ktorá ho najala“, stanovené v odseku 2 písm. b) toho istého článku, sa môže uplatňovať len vtedy, ak súd, ktorý vo veci rozhoduje, nedokáže určiť štát obvyklého výkonu práce.³¹

83. Z toho vyplýva, že článok 6 ods. 2 písm. a) Rímskeho dohovoru sa má uplatňovať rovnako za predpokladu, že zamestnanec vykonáva svoje činnosti vo viac ako jednom zmluvnom štáte, ak môže súd, ktorému bol spor predložený, určiť štát, s ktorým má práca významnú spojitosť.³²

84. V takom prípade treba kritérium štátu obvyklého výkonu práce chápať tak, že odkazuje na miesto, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec skutočne vykonáva svoje pracovné činnosti, a v prípade neexistencie strediska činností na miesto, kde vykonáva väčšinu svojich činností.³³

85. Vzhľadom na špecifickosť práce v odvetví cestnej a námornej dopravy Súdny dvor ďalej uviedol viacero skutočností, ktoré môžu byť zohľadnené vnútroštátnym súdom pri uplatnení vyššie citovaných kritérií. Vnútroštátny súd musí predovšetkým učiť, v ktorom členskom štáte sa nachádza miesto, z ktorého zamestnanec vykonáva svoje úlohy spojené s dopravou, získava pokyny o svojich úlohách a organizuje svoju prácu, ako aj miesto, kde sa nachádzajú pracovné prostriedky.³⁴ Rovnako musí preveriť, v prípade potreby, do ktorých miest sa v prevažnej miere uskutočňuje doprava, na ktorých miestach sa vykladá tovar, ako aj to, do ktorého miesta sa zamestnanec vracia po splnení svojich úloh.³⁵

28 Článok 6 ods. 2 Rímskeho dohovoru je tohto znenia: „Bez ohľadu na ustanovenia článku 4 sa pracovná zmluva pri absencii voľby rozhodného práva podľa článku 3 spravuje: a) právnym poriadkom štátu, v ktorom zamestnanec obvykle vykonáva prácu na základe zmluvy, aj keď prechodne pracuje v inom štáte, alebo b) ak zamestnanec obvykle nevykonáva prácu v jednom štáte, právnym poriadkom štátu, v ktorom sa nachádza prevádzkareň, ktorá ho najala, ak z celkových okolností nevyplýva, že zmluva má užšiu väzbu s iným štátom; v takom prípade sa zmluva spravuje právnym poriadkom tohto štátu.“

29 Rozsudky z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842).

30 Pozri v tomto zmysle rozsudok z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, bod 34).

31 Pozri v tomto zmysle rozsudok z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, body 42 a 43), ako aj z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, bod 35).

32 Rozsudky z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, bod 44) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, bod 36).

33 Rozsudky z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, bod 45) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, bod 37).

34 Pozri rozsudky z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, body 48 a 49), ako aj z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, body 38 až 41).

35 Pozri rozsudok z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, bod 49).

C. Určenie „miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ za okolností sporov vo veci samej

86. Vnútroštátny súd sa pýta Súdneho dvora na výklad článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, ktorého uplatniteľnosť nebola za okolností sporov vo veci samej spochybnená účastníkmi konania, ktorí Súdnemu predložili svoje pripomienky.

87. Uviedol som už dôvody, na základe ktorých je judikatúra týkajúca sa zodpovedajúcich ustanovení Bruselského a Rímskeho dohovoru relevantná na účely výkladu tohto ustanovenia.³⁶

88. Teraz mi na základe tejto judikatúry ostáva určiť kritériá umožňujúce zistiť „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva prácu“ v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, vzhľadom na okolnosti sporov vo veci samej.

1. Miesto, „v ktorom alebo z ktorého“ zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojmu zamestnávateľovi

89. Z vyššie citovaných rozsudkov vyplýva, že ak je práca vykonávaná na území viacerých členských štátov, kritérium stanovené v článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001 treba vykladať v tom zmysle, že označuje „miesto, v ktorom alebo z ktorého“ zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojmu zamestnávateľovi.³⁷

90. Súdny dvor tak stanovil dvojité kritérium („miesto, v ktorom“ alebo „miesto, z ktorého“) na účely uplatnenia tohto ustanovenia, pokiaľ ide o zamestnancov vykonávajúcich svoje povinnosti vo viacerých členských štátoch. Vzhľadom na povinnosť vykladať toto ustanovenie extenzívne,³⁸ ako aj na použitie spojky „alebo“ Súdny dvorom sa domnievam, že vnútroštátny súd má uplatniť toto dvojité kritérium alternatívnym spôsobom. Inými slovami, a ako správne uviedli spoločnosť Ryanair a Komisia, tento súd sa musí pokúsiť určiť s ohľadom na všetky relevantné skutočnosti:

- buď „miesto, v ktorom“ zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi,
- alebo „miesto, z ktorého“ vykonáva podstatnú časť týchto povinností.

91. Na pripomenutie, spory vo veci samej sa týkajú zamestnancov, ktorí boli zamestnaní ako palubní sprievodcovia (letušky alebo stevardi) na palube lietadiel používaných spoločnosťou Ryanair. Títo zamestnanci vykonávali svoju prácu vo viacerých členských štátoch, a to v Belgicku, kde sa nachádzalo letisko odletu (Charleroi), v členskom štáte cieľového letiska, ako aj v iných členských štátoch, cez ktoré prípadne prechádzali v rámci letu.

92. Domnievam sa, že za týchto okolností nie je možné určiť „miesto, v ktorom“ títo zamestnanci vykonávali podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojim zamestnávateľom. Zdá sa mi totiž zložité priznať rozhodujúci význam úlohám vykonávaným týmito zamestnancami na letisku odletu, na palube lietadla alebo na cieľovom letisku.

93. Naproti tomu, na základe skutkových zistení uvedených vnútroštátnym súdom v návrhu na začatie prejudiciálneho konania považujem za možné určiť „miesto, z ktorého“ títo zamestnanci vykonávali podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojim zamestnávateľom.

³⁶ Pozri body 59 až 61 a 73 až 80 týchto návrhov.

³⁷ Pozri v tomto zmysle rozsudky z 13. júla 1993, Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306, bod 24), z 9. januára 1997, Rutten (C-383/95, EU:C:1997:7, bod 23), z 27. februára 2002, Weber (C-37/00, EU:C:2002:122, bod 58), z 15. marca 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151, bod 50) a z 15. decembra 2011, Voogsgaard (C-384/10, EU:C:2011:842, bod 37). Pozri body 65, 69, 72 a 84 týchto návrhov.

³⁸ Pozri bod 82 týchto návrhov.

94. Potvrdenie tohto výkladu nachádzam v prípravných prácach k nariadeniu Rím I. Z týchto prác totiž vyplýva, a ako tiež zdôraznili francúzska vláda a Komisia, že vloženie pojmov „štátu, z ktorého“ v článku 8 ods. 2 tohto nariadenia, sa týkalo osobitne (ale nie výlučne) zamestnancov pracujúcich na palube lietadiel.³⁹

95. Hoci je vnútroštátny súd, samozrejme, príslušný posúdiť všetky skutkové okolnosti relevantné na účely určenia tohto miesta, Súdny dvor však môže viesť toto posúdenie určením skutočností, ktoré môžu byť v tomto smere zohľadnené.⁴⁰

2. Skutočnosti relevantné na účely určenia „miesta, z ktorého“ zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností za okolností sporov vo veci samej

96. Bez toho, aby som sa usiloval o ich taxatívne vymenovanie, uvádzam, že viacero skutočností určených vnútroštátnym súdom a zhrnutých v bodoch 34 až 42 týchto návrhov predstavuje skutočnosti relevantné na účely určenia „miesta, z ktorého“ odvolatelia v kontexte sporov vo veci samej vykonávali podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojim zamestnávateľom.

97. Po prvé odvolatelia začali a končili svoj pracovný deň na letisku v Charleroi. Táto okolnosť má podľa môjho názoru rozhodujúci význam, čo potvrdzuje ustálená judikatúra Súdneho dvora.⁴¹

98. Po druhé odvolatelia dostávali inštrukcie o svojich úlohách a organizovali svoju prácu na letisku v Charleroi prezretím si intranetu svojich zamestnávateľov. Relevantnosť tohto kritéria bola tiež opakovane zdôraznená Súdnym dvorom.⁴²

99. Spoločnosť Ryanair uvádza, že táto skutočnosť mala byť vykladaná v tom zmysle, že sa týka miesta, kde sa nachádza zamestnávateľ v čase, keď dáva inštrukcie a organizuje prácu svojich zamestnancov. Toto obrátenie perspektívy treba zamietnuť z nasledujúcich dôvodov.

100. Na jednej strane je v rozpore s pojmami použitými Súdnym dvorom vo vyššie citovaných rozsudkoch, ktoré sa výslovne týkajú miesta, kde *zamestnanec* dostáva inštrukcie a organizuje svoju prácu, a nie miesta, z ktorého *zamestnávateľ* dáva inštrukcie a organizuje prácu svojich zamestnancov.

101. Na druhej strane, a ako správne zdôraznila francúzska vláda, toto obrátenie by bolo v rozpore s cieľom ochrany zamestnancov. Vystavilo by totiž zamestnancov riziku „forum shopping“ zo strany zamestnávateľa, ktoré by pozostávalo z výberu miesta, z ktorého dáva inštrukcie a organizuje prácu svojich zamestnancov, a to na účely toho, aby kritérium stanovené v článku 19 bode 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001 označovalo súd tohto miesta.

39 Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), [KOM(2005) 650 v konečnom znení] z 15. decembra 2005, s. 7, v ktorom sa uvádza: „Základné pravidlo... bolo zmenené slovami ‚štátu, z ktorého...‘, aby sa zohľadnili judikáty [Súdneho dvora] k článku 18 nariadenia [č. 44/2001] a jeho široký výklad obvyklého miesta práce. Táto zmena napríklad umožňuje uplatňovať pravidlo na zamestnancov pracujúcich na palube lietadiel, ak existuje pevná základňa, z ktorej sa ich práca organizuje a kde títo zamestnanci vykonávajú ďalšie povinnosti voči zamestnávateľovi (registrácia, kontrola bezpečnosti).“ (kurzívou zvýraznil generálny advokát).

40 Súdny dvor zaujal tento prístup najmä v rozsudkoch z 13. júla 1993, Mulox IBC (C–125/92, EU:C:1993:306, bod 25), z 9. januára 1997, Rutten (C–383/95, EU:C:1997:7, bod 25), z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, body 48 a 49), ako aj z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, body 38 až 41). Pozri body 66, 70 a 85 týchto návrhov.

41 Pozri v tomto zmysle rozsudky z 13. júla 1993, Mulox IBC (C–125/92, EU:C:1993:306, bod 25), z 9. januára 1997, Rutten (C–383/95, EU:C:1997:7, bod 25), z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, bod 49) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, body 38 až 41). Pozri body 66, 70 a 85 týchto návrhov.

42 Pozri rozsudky z 9. januára 1997, Rutten (C–383/95, EU:C:1997:7, bod 25), z 15. marca 2011, Koelzsch (C–29/10, EU:C:2011:151, bod 49) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C–384/10, EU:C:2011:842, body 38). Pozri body 70 a 85 týchto návrhov.

102. Po tretie lietadlá používané spoločnosťou Ryanair, na palube ktorých odvolatelia pracovali ako palubní sprievodcovia, mali základňu v Charleroi. V tomto smere už Súdny dvor mal príležitosť spresniť, že v odvetví medzinárodnej dopravy predstavuje miesto, kde sa nachádzajú pracovné prostriedky, skutočnosť relevantnú na účely určenia miesta, z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojmu zamestnávateľovi.⁴³

103. Po štvrté odvolatelia boli podľa zmluvy povinní mať bydlisko vzdialené menej než jednu hodinu cesty od letiska v Charleroi. V rozsudku *Mulox IBC*⁴⁴ Súdny dvor uviedol, že zamestnanec sa usadil v štáte, kde sa nachádzala kancelária, z ktorej vykonával svoje činnosti a kde sa vracal z každej služobnej cesty. Vzhľadom na znenie prejudiciálnych otázok spresňujem, že táto indícia sa netýka miesta skutočného bydliska zamestnanca, ale miesta práce, v blízkosti ktorého má bydlisko, teda v sporoch vo veciach samej letiska v Charleroi.⁴⁵ Podľa môjho názoru je relevantnosť tejto indicie navyše výrazne posilnená existenciou zmluvnej doložky, podľa ktorej je zamestnanec povinný usadiť sa v blízkosti tohto miesta práce.

104. Po piate vnútroštátny súd konštatoval existenciu spoločnej kancelárie (crewroom) spoločností *Crewlink* a *Ryanair* na letisku v Charleroi. Existencia kancelárie danej k dispozícii zamestnávateľom je ďalšou skutočnosťou, ktorej relevantnosť bola zdôraznená v judikatúre Súdneho dvora.⁴⁶

105. Po šieste tento súd spresnil, že odvolatelia sa museli dostaviť na letisko v Charleroi v prípade práceneschopnosti a v prípade disciplinárneho problému. Hoci Súdny dvor ešte nebol žiadaný posúdiť relevantnosť tejto okolnosti, podľa môjho názoru táto okolnosť môže účinne prispieť k určeniu miesta, z ktorého odvolatelia vykonávali podstatnú časť svojich povinností.

106. Domnievam sa, že týchto šesť indícií je relevantných na účely určenia miesta, podľa článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, z ktorého odvolatelia vykonávali podstatnú časť svojich povinností za okolností sporov vo veci samej.

107. Hoci Súdnemu dvoru prislúcha určiť tieto indicie, vnútroštátny súd je príslušný konkrétne ich uplatniť v sporoch vo veci samej. Domnievam sa napríklad, že na základe skutkových zistení oznámených týmto vnútroštátnym súdom v návrhu na začatie prejudiciálneho konania, týchto šesť indícií označuje jednoznačným spôsobom súdy miesta, kde sa nachádza letisko v Charleroi, ako to napokon zdôraznila Komisia.

108. Spresňujem ešte, že okolnosť, že zamestnanec je priamo zamestnaný spoločnosťou *Ryanair* (vec C-169/16) alebo bol spoločnosti *Ryanair* daný k dispozícii spoločnosťou *Crewlink* (vec C-168/16), je irelevantná na účely určenia miesta obvyklého výkonu práce v zmysle článku 19 bod 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, ako to uviedli odvolatelia, spoločnosť *Ryanair* a francúzska vláda. Toto miesto totiž musí byť zhodné pre obidve kategórie zamestnancov, pokiaľ sú podobné ich povinnosti, ktoré im vyplývajú z ich pracovných zmlúv, čo za okolností sporov vo veci samej nie je spochybnené. Inými slovami, uvedené miesto je nezávislé od právneho vzťahu existujúceho medzi zamestnancom a osobou, v prospech ktorej je práca vykonávaná.

43 Pozri rozsudky z 15. marca 2011, *Koelzsch* (C-29/10, EU:C:2011:151, bod 49) a z 15. decembra 2011, *Voogsgeerd* (C-384/10, EU:C:2011:842, bod 38). Pozri bod 85 týchto návrhov.

44 Pozri rozsudok z 13. júla 1993 (C-125/92, EU:C:1993:306, bod 25) a bod 66 týchto návrhov.

45 Uvediem hypotetický príklad, pokiaľ by sa jeden z odvolateľov v súlade so svojou pracovnou zmluvou usadil vo francúzskej oblasti nachádzajúcej sa menej než jednu hodinu cesty od letiska v Charleroi, táto okolnosť by predstavovala indíciu, podľa ktorej letisko v Charleroi – a nie miesto jeho bydliska na francúzskom území – je miestom, z ktorého tento zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k svojmu zamestnávateľovi.

46 Pozri rozsudky z 13. júla 1993, *Mulox IBC* (C-125/92, EU:C:1993:306, bod 25) a z 9. januára 1997, *Rutten* (C-383/95, EU:C:1997:7, bod 25). Pozri body 66 a 70 týchto návrhov.

3. Domáca základňa ako nepriamo relevantná indícia

109. Keďže otázky položené vnútroštátnym súdom odkazujú výslovne na domácu základňu ako na kritérium umožňujúce určiť miesto obvyklého výkonu pracovnej zmluvy v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, je potrebné preskúmať relevantnosť tohto kritéria.

110. Domáca základňa je definovaná ustanovením OPS 1.1095 bod 1.7, ktoré sa nachádza v prílohe III nariadenia č. 3922/91, zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006, ako miesto, ktoré členovi posádky určí prevádzkovateľ, z ktorého tento člen posádky bežne začína a končí službu alebo sériu služieb a v ktorom prevádzkovateľ za normálnych podmienok nie je povinný zabezpečiť tomuto členovi posádky ubytovanie.

111. Podľa vysvetlení poskytnutých spoločnosťou Ryanair a Komisiou domáca základňa je používaná najmä ako referenčný bod pre výpočet času odpočinku zamestnancov pracujúcich na palube lietadiel. Okrem toho vnútroštátny súd konštatoval, že letisko v Charleroi bolo jedinou domácou základňou odvolateľov počas celého obdobia trvania ich pracovnej zmluvy.

112. Na úvod spresňujem, že pri neexistencii výslovného odkazu v tomto zmysle nepovažujem za možné, aby bol dosah pojmu „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“, použitého v článku 19 bode 2 nariadenia č. 44/2001, závislý od dosahu pojmu obsiahnutého v právnom akte Únie, ktorý sa vzťahuje na úplne inú oblasť, a to na harmonizáciu predpisov v oblasti civilného trestného práva, ako to správne uviedlo Írsko.

113. V tomto smere je dosah článku 19 bodu 2 nariadenia č. 44/2001 výrazne odlišný od dosahu článku 11 ods. 5 nariadenia č. 883/2004 uvedeného v prejudiciálnych otázkach, keďže toto druhé ustanovenie obsahuje výslovný odkaz na „domác[u] základň[u] ako sa vymedzuje v prílohe III nariadenia (EHS) č. 3922/91“.

114. Z tohto dôvodu a s cieľom výslovne odpovedať na otázky položené vnútroštátnym súdom si nemyslím, že je možné považovať pojem „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“, tak ako je uvedený v článku 19 bode 2 nariadenia č. 44/2001, za porovnateľný s pojmom „domáca základňa“, definovaným v prílohe III nariadenia č. 3922/91, zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006.

115. Po tomto spresnení je teda domáca základňa relevantná na účely výkladu článku 19 bodu 2 nariadenia č. 44/2001. Pokiaľ ide o jej definíciu, tento pojem totiž zahŕňa, prinajmenšom čiastočne, prvú indíciu, ktorú som určil v predchádzajúcej časti, a to miesto, kde zamestnanci začínajú a končia svoj pracovný deň, ako uvádzajú holandská vláda a Komisia. Nazdávam sa, že domáca základňa môže tiež zodpovedať miestu, kde sa nachádza bydlisko zamestnanca, ako to tvrdila Komisia, keďže zamestnávateľ tam v zásade nie je povinný ubytovať zamestnanca.

116. Zdôrazňujem, že relevantnosť domácej základne na účely určenia miesta obvyklého výkonu pracovnej zmluvy je iba nepriama. Treba ju totiž zohľadniť iba v rozsahu, v akom podporuje vyššie uvedené indície ako relevantné na účely určenia tohto miesta.

117. Dodávam, že v praxi nemožno vylúčiť, že domáca základňa v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91, zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006, sa vo väčšine prípadov nachádza v mieste, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu v zmysle článku 19 bodu 2 nariadenia č. 44/2001, určenom podľa týchto indícií.

4. Irelevantnosť štátnej príslušnosti lietadiel

118. Spoločnosti Crewlink a Ryanair uviedli, že je potrebné vziať do úvahy štátnu príslušnosť lietadiel, na palube ktorých odvolatelia pracovali, na účely určenia miesta, kde obvykle vykonávali svoju prácu v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001.

119. Za okolností sporov vo veci samej je nesporné, že lietadlá používané spoločnosťou Ryanair a na palube ktorých odvolatelia pracovali, boli zaregistrované v Írsku a mali teda írsku štátnu príslušnosť pri uplatnení článku 17 Chicagského dohovoru.⁴⁷

120. Podľa spoločnej argumentácie spoločností Crewlink a Ryanair pracovný čas odvolateľov na palube týchto lietadiel by mal byť považovaný, s ohľadom na írsku štátnu príslušnosť týchto lietadiel, za čas práce vykonanej na írskom území z hľadiska článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001.

121. Pred vysvetlením dôvodov, na základe ktorých je táto argumentácia nedôvodná, chcem zdôrazniť jej strategický dosah. Je totiž možné, že pracovný čas na palube lietadla často presahuje čas práce na letisku odletu, aj čas práce v cieľovom letisku. Z tohto dôvodu by úvaha, že pracovný čas na palube írskoho lietadla predstavuje pracovný čas na írskom území na účely uplatnenia článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001, mohla v mnohých prípadoch viesť k záveru, že palubná posádka obvykle vykonáva svoju prácu na írskom území, v súlade s výsledkom, ktorý sledujú spoločnosti Ryanair a Crewlink v sporoch vo veci samej.

122. Vnútroštátny súd, francúzska vláda a Írsko, ako aj Komisia sa domnievajú, že táto argumentácia je nedôvodná, s čím súhlasím z nasledujúcich dôvodov.

123. Po prvé žiadne ustanovenie nariadenia č. 44/2001 neuvádza akýkoľvek odkaz na Chicagský dohovor alebo na štátnu príslušnosť lietadiel, na palube ktorých zamestnanci vykonávajú svoju prácu.

124. Po druhé žiadne ustanovenie Chicagského dohovoru nestanovuje, že prácu vykonávanú na palube lietadla treba považovať za prácu vykonanú na území štátu, ktorého štátnej príslušnosti je lietadlo.

125. Po tretie pojem „štátna príslušnosť lietadla“, stanovený v článku 17 Chicagského dohovoru, nemá za cieľ ani účinok pripodobnenie priestoru nachádzajúceho sa vo vnútri lietadla s územím štátu, ktorého štátnej príslušnosti je toto lietadlo. Tento pojem štátnej príslušnosti lietadiel je totiž používaný na jednej strane na vyhradenie pôsobnosti viacerých ustanovení tohto dohovoru, ktoré sa uplatňujú iba na lietadlá so štátnou príslušnosťou jedného zo zmluvných štátov⁴⁸ a na druhej strane na účely zakázania určitých rozlišovaní podľa tejto štátnej príslušnosti.⁴⁹

47 Dohovor o medzinárodnom civilnom letectve, podpísaný v Chicagu 7. decembra 1944 (ďalej len „Chicagský dohovor“).

48 Pozri článok 5 tohto dohovoru, ktorý uvádza: „Každý zmluvný štát súhlasí, že všetky lietadlá ostatných zmluvných štátov, ktoré nezabezpečujú pravidelné medzinárodné letecké služby, majú právo [...] vstupu na jeho územie [...]“ (kurzívou zvýraznil generálny advokát). Pozri tiež článok 12 tohto dohovoru, ktorý uvádza: „Každý zmluvný štát sa zaväzuje, že prijme opatrenia, aby sa zabezpečilo, že každé lietadlo letiace nad jeho územím alebo pohybujúce sa na jeho území, ako aj každé lietadlo, ktoré nesie znak jeho štátnej príslušnosti, bez ohľadu na to, kde sa nachádza, sa podrobí pravidlám a predpisom, ktoré v tomto štáte platia a ktoré sa týkajú letu a pohybu lietadiel“ (kurzívou zvýraznil generálny advokát).

49 Pozri článok 9 písm. b) tohto dohovoru, ktorý uvádza: „Každý zmluvný štát si vyhradzuje tiež právo, za výnimočných okolností, v čase krízy alebo v záujme verejnej bezpečnosti, obmedziť alebo zakázať, dočasne a s okamžitým účinkom, lety nad celým jeho územím alebo nad časťou tohto územia, za podmienky, že toto obmedzenie alebo tento zákaz sa uplatnia na lietadlá všetkých ostatných štátov bez ohľadu na štátnu príslušnosť“ (kurzívou zvýraznil generálny advokát). Pozri tiež bod 11 tohto dohovoru, ktorý uvádza: „Pokiaľ tento dohovor nestanovuje inak, zákony a predpisy zmluvného štátu, ktoré upravujú vstup lietadiel používaných v medzinárodnom letaní na jeho územie alebo výstup z neho [...] sa vzťahujú na lietadlá všetkých zmluvných štátov bez ohľadu na štátnu príslušnosť [...]“ (kurzívou zvýraznil generálny advokát).

126. Keďže žiadne z ustanovení Chicagského dohovoru nemá za následok pripodobnenie priestoru nachádzajúceho sa vo vnútri lietadla s územím štátu, ktorého štátnej príslušnosti je toto lietadlo, nevidím žiaden účinný dôvod, na základe ktorého by mala byť práca na palube írskoho lietadla považovaná za prácu vykonávanú na írskom území na účely uplatnenia článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001.

127. Z vyššie uvedeného vyvodzujem, že štátna príslušnosť lietadla v zmysle článku 17 Chicagského dohovoru je irelevantná a nemôže byť zohľadnená vnútroštátnym súdom na účely určenia miesta, v ktorom palubní sprievodcovia obvykle vykonávajú svoju prácu podľa článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001.

5. Cieľ ochrany zamestnancov

128. Musím ešte v krátkosti preskúmať tvrdenie, ktoré uviedli spoločnosti Crewlink a Ryanair a ktoré sa týka cieľa ochrany zamestnancov.

129. Podľa týchto účastníkov konania tento cieľ vyžaduje vykladať článok 19 bod 2 písm. a) nariadenia č. 44/2001 takým spôsobom, že sa týka miesta, kde sa nachádza prevádzkareň zamestnávateľa, teda v sporoch vo veci samej v Írsku, keďže títo zamestnanci ešte neovládali jazyk konania na súdoch podľa miesta obvyklého výkonu ich pracovnej zmluvy, ktorým je v danom prípade pred vnútroštátnym súdom francúzština.

130. Okrem toho, že tento argument je v rozpore s doslovným znením tohto ustanovenia, je tiež nedôvodný, keďže zamestnanci majú vždy možnosť, pokiaľ by si to želali, obrátiť sa na súdy členského štátu, v ktorom má bydlisko zamestnávateľ, podľa článku 19 bodu 1 nariadenia č. 44/2001. Preto neviem pochopiť, v čom by zrušenie práva obrátiť sa na súdy podľa miesta obvyklého výkonu pracovnej zmluvy prispelo k ochrane zamestnancov.

131. Pre úplnosť dodávam, že podľa ustálenej judikatúry je cieľ ochrany zamestnancov zabezpečený lepšie, ak sa na spory týkajúce sa pracovnej zmluvy vzťahuje právomoc súdov podľa miesta, v ktorom si zamestnanec plní svoje povinnosti voči svojmu zamestnávateľovi, vzhľadom na to, že je to miesto, kde sa zamestnanec môže s nižšími výdavkami obrátiť na súdy alebo sa brániť.⁵⁰

VI. Návrh

132. Vzhľadom na vyššie uvedené navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na prejudiciálne otázky, ktoré položil Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons, Belgicko) takto:

Článok 19 bod 2 písm. a) nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach sa má vykladať v tom zmysle, že pokiaľ ide o zamestnanca, ktorý pracuje v odvetví medzinárodnej leteckej dopravy ako člen palubnej posádky, „miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ nemôže byť porovnateľné s „domácou základňou“, tak ako je definovaná v prílohe III nariadenia Rady (EHS) č. 3922/91 zo 16. decembra 1991 o harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti civilného letectva, zmeneného a doplneného nariadením č. 1899/2006, ale nachádza sa v mieste, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi.

⁵⁰ Rozsudky z 13. júla 1993, Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306, bod 19), z 9. januára 1997, Rutten (C-383/95, EU:C:1997:7, bod 17), z 27. februára 2002, Weber (C-37/00, EU:C:2002:122, bod 40) a z 10. apríla 2003, Pugliese (C-437/00, EU:C:2003:219, bod 18).

Toto miesto musí byť určené vnútroštátnym súdom s ohľadom na všetky relevantné okolnosti, a najmä na:

- miesto, kde zamestnanec začína a končí svoj pracovný deň,
- miesto, kde majú obvykle základňu lietadlá, na palube ktorých vykonáva svoju prácu,
- miesto, kde dostáva inštrukcie od svojho zamestnávateľa a kde si organizuje svoj pracovný deň,
- miesto, kde je podľa pracovnej zmluvy povinný usadiť sa,
- miesto, kde sa nachádza kancelária daná k dispozícii zamestnávateľom, a
- miesto, kde sa má dostaviť v prípade práceneschopnosti a v prípade disciplinárneho problému.